

Тому вважаємо, що слідчий перед початком слідчих дій зобов'язаний попереджати всіх осіб, які беруть участь при проведенні обшуку, про недопустимість розголошення відомостей про особисте (і не тільки інтимне) життя, оскільки деякі обставини можуть сприйматися ними самостійно, без оголошення слідчим документів, листів тощо. У будь-якому випадку сам факт і перебіг проведення та результати обшуку підпадають під категорію «дані досудового слідства», відповідальність за розголошення яких передбачена ст. 387 Кримінального кодексу України.

Відповідно до ст. 190 КПК огляд проводиться з метою виявлення слідів злочину та інших речових доказів, з'ясування обстановки злочину, а також інших обставин, які мають значення для справи. Законом передбачено проведення огляду місця події, місцевості, приміщення, трупа, предметів та документів. При провадженні цієї слідчої дії є висока ймовірність отримання відомостей про особисте життя людини, але законодавцем у зазначеній нормі не передбачено процесуальну можливість забезпечити нерозголошення таких відомостей безпосередньо під час її проведення, як це зроблено у ст. 185 КПК. У цьому випадку можуть бути застосовані процесуальні можливості ст. 121 КПК, але огляд місця події у невідкладних випадках може бути проведено до порушення кримінальної справи. Тому вважаємо обґрунтованим поширити вимоги вказаної правової норми і на такі випадки.

Під час проведення освідування гарантії недоторканності особистого життя людини окреслюють такі правові положення:

– законодавчо закріплений обов'язок осіб, безпосередньо присутніх під час проведення освідування, не розголошувати відомості, які їм стали відомі під час проведення цієї слідчої дії;

– надання права освідуваній особі заявляти відвід будь-якій особі, яка бере участь у проведенні цієї слідчої дії, якщо є обґрунтовані підстави вважати, що такою особою можуть бути розголошені відомості, пов'язані з тілесною недоторканністю особи, а також клопотати про заміну понятих, якщо вони є сусідами, знайомими, колегами тощо. Таке клопотання підлягає задоволенню.

При проведенні допиту інформація про особисте життя може бути отримана як безпосередньо від самого власника такої інформації, так і від інших осіб. При цьому, у першому випадку, допустимість повідомлення таких відомостей визначає їх власник, а в іншому – дізнавач, слідчий в межах обставин, що підлягають доказуванню в кримінальній справі і мають значення тактичного характеру. Тому дізнавач, слідчий вправі вимагати від учасників слідчих дій не розголошувати відомості про особисте життя, про що відбирати у них відповідну підписку або зазначати про це у протоколі допиту.

Нерозголошення даних досудового розслідування є важливою процесуальною гарантією успішного досягнення завдань кримінального процесу, а тому, відповідно, і засобом забезпечення права людини на недоторканність особистого життя. Передчасне розголошення матеріалів дізнання і досудового слідства може ускладнити з'ясування обставин вчинення певного злочину, дати можливість підозрюваному (обвинуваченому) та іншим особам, які не заінтересовані у швидкому, повному і об'єктивному розслідуванні справи, негативно вплинути на його хід і результати, а іноді й завдати шкоди учасникам кримінального судочинства.

Перелічені положення впливають на характер і процесуальний зміст інформації про особисте життя людини, отриманої під час провадження у кримінальних справах, а їх ігнорування розглядається як істотне порушення вимог кримінально-процесуального Закону.

ПОСТАНОВА ПРО ПРИТЯГНЕННЯ ОСОБИ ЯК ОБВИНУВАЧЕНОГО – ПРЕДМЕТ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО ст. 372 КК УКРАЇНИ

СИЙПЛОКІ Микола Васильович,

здобувач кафедри кримінального права Київського національного університету внутрішніх справ

У кримінально-правовій літературі існує дискусія щодо визначення постанови про притягнення особи як обвинуваченого обов'язковою ознакою об'єкта складу злочину, який передбачений ст. 372 Кримінального кодексу України (далі – КК).

На перший погляд, предмет злочину безпосередньо не вказаний в диспозиції ч. 1 ст. 372 КК, тому, на думку В. М. Кудрявцева, не є обов'язковою ознакою об'єкта складу злочину. Іншої позиції дотримується Є. В. Лашук, який вказує: «Предмет має бути визначеним у кримінальному законі або логічно випливати зі змісту відповідного об'єкта злочину. Лише у випадках, коли предмет визначений (безпосередньо чи опосередковано) у диспозиції певної кримінально-правової норми, він виступає обов'язковою ознакою конкретного об'єкта злочину». Ці позиції є, безумовно, різні за змістом. Тому не можна погодитися з позицією окремих науковців, які вважають, що вказані точки зору мають право на існування і при цьому, поєднуючи їх, пропонують фактично визнати правильною першу позицію. Слід зазначити, що остання позиція є домінуючою в теорії кримінального права. На нашу думку, така позиція відповідає реальним вимогам при конструюванні складу злочину. Пригадаємо, наприклад, що мотив не вказаний у диспозиції

ч. 1 ст. 185 КК «Крадіжка», але при цьому немає сумнівів, що він є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони відповідного складу злочину. Тому аргументація, що якщо предмет злочину безпосередньо не вказаний в диспозиції ч. 1 ст. 372 КК, він не є обов'язковою ознакою об'єкта цього складу злочину, на нашу думку, є не досить обґрунтованою і не може бути сприйнята як певна аксіома.

По-друге, для того, щоб визначитися, чи є предмет притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності, слід пригадати поняття предмета злочину. Можна цілком погодитися з думкою Є. В. Лашука, що «предмет злочину – це факультативна ознака об'єкта злочину, що знаходить свій прояв у матеріальних цінностях (котрі людина може сприймати органами чуття чи фіксувати спеціальними технічними засобами), з приводу яких та (або) шляхом безпосереднього впливу на які вчиняється злочинне діяння». На наш погляд, таким предметом злочину, який передбачений ст. 372 КК, є постанова про притягнення особи як обвинуваченого. Спробуємо пояснити таке положення.

Якщо постанова про притягнення особи як обвинуваченого є предметом злочину, то вона повинна мати певні ознаки (фізичну, соціальну і юридичну) й відповідати таким умовам: 1) предмет злочину – це матеріальні цінності, що фіксуються органами чуття людини або спеціальними технічними засобами; 2) предмет злочину є складовою об'єкта злочину та нерозривно пов'язаний із суспільними відносинами, які охороняються кримінальним законом; 3) предмет злочину пов'язаний з об'єктивною стороною – щодо предмета вчиняються злочинні діяння та (або) здійснюється безпосередній злочинний вплив на нього, а також предмет відрізняється від «активних» ознак – знарядь і засобів вчинення злочину своєю «пасивністю» і зв'язком з об'єктом злочину; 4) предмет злочину пов'язаний з метою злочинця певним чином на нього вплинути (саме щодо цього предмета вчиняється злочин); 5) предмет злочину є факультативною ознакою об'єкта злочину (якщо він визначений у законі або логічно впливає з його змісту, – предмет стає обов'язковою ознакою конкретного складу злочину).

По-перше, постанова про притягнення особи як обвинуваченого – це офіційний кримінально-процесуальний документ, який складений на підставі кримінально-процесуального Закону уповноваженим на це суб'єктом у зв'язку із здійсненням будь-яких процесуальних актів (виконанням процесуальних дій або прийняттям рішень), у якому зафіксовано інформацію, що відображає хід та результати діяльності суб'єктів кримінального процесу, зміст та форму процесуальної дії або рішення. Зміст і форма постанови про притягнення як обвинуваченого визначаються ст. 132 КПК України, відповідно до якої цей процесуальний акт має складатися з трьох частин: вступної, описово-моти-

вувальної та резолютивної. Також слід зауважити, що офіційні документи в теорії кримінального права беззаперечно визнаються предметом певних злочинів.

По-друге, як відомо, предмет злочину є складовою об'єкта злочину та нерозривно пов'язаний із суспільними відносинами, які охороняються законом про кримінальну відповідальність і яким завдається шкода чи створюється загроза її заподіяння. Основним безпосереднім об'єктом вказаного злочину є суспільні відносини, що забезпечують врегульовану Конституцією України та кримінально-процесуальним законодавством діяльність органів дізнання, досудового слідства та прокуратури щодо притягнення фізичних осіб до кримінальної відповідальності. Така діяльність неможлива без винесення постанови про притягнення особи як обвинуваченого. Це основний процесуальний документ, який дозволяє попередньо сформулювати обвинувачення особі, і тому вказана постанова прямо стосується об'єкта злочину, який передбачений ст. 372 КК.

По-третє, постанова про притягнення особи як обвинуваченого пов'язана з об'єктивною стороною. Вчинити вказаний злочин без винесення відповідної постанови неможливо. Саме складання постанови в незалежності від способу її оформлення є змістом об'єктивної сторони. Тобто, на цю постанову відбувається злочинний вплив. Постанова не може бути знаряддям чи засобом вчинення такого злочину, оскільки, як відомо, знаряддя та засоби вчинення злочину відрізняються від предмета злочину тим, що вони не мають жодного зв'язку з тими суспільними відносинами, на яке вчиняється посягання. Вказана постанова, як вже зазначено, прямо стосується до об'єкта злочину і тому не може бути знаряддям чи засобом вчинення такого злочину, якими можуть бути комп'ютерна техніка, друкарська машинка, ручка, папір. Слідчий, наприклад, складає постанову на комп'ютері та роздруковує на принтері. Вказані знаряддя мають «активні» ознаки, а сама постанова є умовно «пасивною», тобто на неї здійснюється вплив.

По-четверте, постанова про притягнення особи як обвинуваченого виражає у визначеній законом формі переконання слідчого (особи, яка провадить дізнання) про наявність у діях особи, яка притягується як обвинуваченої, складу злочину. Якщо слідчий прагне притягнути до кримінальної відповідальності невинну особу, то логічно він повинен скласти завідомо для нього неправдиву саме постанову. Тобто мета слідчого складається з бажання винести фальсифіковану постанову та притягнути завдяки цьому до кримінальної відповідальності невинну особу.

По-п'яте, ми вже вказували, що відповідна постанова, хоча і не визначена безпосередньо у диспозиції ч. 1 ст. 372 КК, але логічно впливає

з його змісту, тобто такий предмет стає обов'язковою ознакою зазначеного складу злочину.

До речі, слід порівняти предмети злочинів, які передбачені ст. 372 КК та ст. 366 КК. У кримінально-правовій літературі не виникає жодних сумнівів, що офіційні документи є предметом злочину, який передбачений ст. 366 КК. Службова особа складає неправдивий документ, тобто вносить до документа, який зовні оформлено правильно, відомості, що не відповідають дійсності повністю або частково. Що цікаво, таке положення віднесене як до притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності, так і до службового підроблення. Тобто порівняння вказаних складів злочину дає підставу дійти висновку не тільки про подібність вказаних злочинів, а й про однакове визначення предметів злочину обов'язковими ознаками відповідних об'єктів складів злочинів.

Отже, що постановою про притягнення особи як обвинуваченого є обов'язковим предметом складу злочину, який передбачений ст. 372 КК України.

КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

СЛІНЬКО Дмитро Сергійович,

аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

На сучасному етапі державного будівництва перед правоохоронними органами держава ставить завдання захисту громадян від злочинних проявів. Злочинність стала певним гальмом розвитку держави і сьогодні вона є організованою, транснаціональною, більш жорсткішою та виявляється в негативних формах, у корупційних зв'язках, різного роду злитті інтересів злочинних елементів.

Встановлення злочинних угруповань, осіб, що скоюють злочини на замовлення, виявилось складною і копіткою діяльністю правоохоронних органів. Проте, незахищеність учасників процесу від злочинних посягань в ході до судового провадження у кримінальних справах приводить до нульових результатів судового корпусу. Відмова від давання свідчень, неявка у судові інстанції, погрози – все це призвело до того, що база свідка у кримінальному процесі перестає існувати.

На міждержавному рівні виникла необхідність у створенні концепції державного захисту учасників процесу, як захисту працівників пра-

воохоронних органів і судового корпусу, так і окремих громадян, які своїми діями допомагають розкриттю злочину та викриванню винних.

Необхідність дозволу комплексу фундаментальних теоретичних і прикладних проблем державного захисту вимагає їх тлумачення в умовах проведення правової реформи.

Аналіз чинного законодавства України показує, що державні структури виявилися слабо підготовленими до рішучих дій з припинення злочинних і інших протиправних проявів з боку організованих злочинних угруповань щодо забезпечення державного захисту учасників кримінального процесу.

Наукові дослідження були побудовані на базі аналізу діяльності слідчих підрозділів і не охоплювали цілий комплекс проблем, які виникли на практиці.

Результати аналізу показали, що практика здійснення захисту суб'єктів кримінального процесу не відповідає вимогам закону. Працівники слідчо-судових органів не з'ясовують до кінця причини ухилення потерпілих, свідків і інших суб'єктів судового провадження від виконання громадянського обов'язку. Не зжиті випадки формального підходу до вживання заходів щодо розслідування фактів протиправних дій з боку винних осіб. Слідчі підрозділи рідко притягають до відповідальності осіб, які вчиняють непроцесуальні дії до учасників процесу.

Виявлені випадки, коли правоохоронні органи не вживають заходів щодо захисту інтересів громадян. Це пов'язано, насамперед з правовими, матеріальними, технічними та іншими витратами.

Нечітко розроблений механізм державного захисту учасників судочинства.

У 2000 році в КПК України був закріплений комплекс кримінально-процесуальних заходів щодо захисту учасників процесу.

Аналізуючи закономірності, які містять проблеми, що виникають у ході до судового слідства і судового розгляду, можна дійти висновку, що діяльність правоохоронних органів щодо забезпечення державного захисту учасників судочинства пов'язана з особливостями розслідування кримінальних справ в умовах, викликаних протиправними діями стосовно окремих суб'єктів процесу.

Накопичення фактичного і наукового матеріалу з питань державного захисту учасників кримінального процесу ставить перед науковцями завдання їх систематизації. Пріоритетними напрямками досліджень при цьому, на думку автора, є теоретичне обґрунтування необхідності державного захисту учасників процесу, визначення його поняття, видів, основи та порядку застосування.